

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۱

فرا تحلیل متغیرهای همبسته با خلاقیت معلمان ایرانی

فریبا حسینا^۱ اسماعیل سعدی پور^{۲*}

چکیده

هدف: هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی اندازه اثر متغیرهای همبسته با خلاقیت معلمان ایرانی است.

روش: این مطالعه از نوع فرا تحلیل است. با استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی نسبت به یافتن تمام گزارش‌های پژوهشی از سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ اقدام شد و از آن پایگاه‌های اطلاعاتی، ۳۲ سند مرتبط با موضوع یافت شد. پس از آن با معیارهای درون‌گنجی ۲۱ پژوهش گزینش و در فرایند فرا تحلیل وارد شدند. برای این منظور از نرم‌افزار CMA.2 استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که میانگین اندازه اثر کلی برای مدل اثرات ثابت برابر ۰/۴۱۹ و برای مدل اثرات تصادفی برابر ۰/۴۲۷ است که هر دو در سطح ۰/۰۰۰ معنادار هستند؛ بنابراین میانگین اندازه اثر پژوهش حاضر را می‌توان اندازه اثر متوسط تا زیاد خلاقیت تفسیر کرد.

نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌های پژوهش، از بین عوامل مرتبط با خلاقیت معلمان، بیشترین میزان اندازه اثر و رابطه معنادار با خلاقیت معلمان ایرانی به ترتیب مربوط به متغیر هوش معنوی (۱۰۰۷۱)، جوسازمانی (۰۰۹۶۸)، مدیریت کلاس (۰۰۷۳۳) و سلامت معنوی (۰۰۶۸۲) بود. بقیه متغیرها، اندازه اثر کمتری با خلاقیت داشتند.

کلیدواژه‌گان: خلاقیت، فرا تحلیل، معلمان، اندازه اثر.

مقدمه

امروزه پرورش و تولید فکر و اندیشه، خلاقیت و نوآوری یکی از اساسی‌ترین اهداف تعلیم و تربیت است (ارجمندنیا و همکاران، ۱۴۰۰). خلاقیت به‌عنوان یک منبع تأثیرگذار برای نوآوری و تغییرات مثبت در زمینه‌های مختلف اقتصادی، محیطی، اجتماعی، فرهنگی و ... شناخته می‌شود (زارناسکتی، ۱، ۲۰۲۳). خلاقیت از عالی‌ترین فرایندهای ذهنی

۱. فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی fhosina@gmail.com

۲. استاد دانشگاه علامه طباطبایی تهران، ایران (مسئول مکاتبات) ebiabangard@yahoo.com

انسان است و نقش برجسته و بی‌بدیلی در رشد و توسعه همه ابعاد زندگی انسان دارد (جعفرلو، ۱۳۹۸). خلاقیت سوخت توسعه و گسترش همه مشاغل است (هرمانی ۲۰۲۳، ۲). به عقیده پلوسنیک ۳ (۲۰۱۸)، خلاقیت می‌تواند خردمندی را در افراد پیش‌بینی کند. انسان‌ها برای پیشرفت و موفقیتشان نیاز به فکر و خرد دارند (دلاور و همکاران، ۱۳۹۸).

کافمن در کتاب مزیت خلاقیت تأکید می‌کند که خلاقیت، فقط برای یک نابغه یا یک هنرمند نیست. خلاقیت خودش را در سطوح مختلف عملکرد که شامل بینش‌های کوچک و همه لحظات، آشکار می‌کند (کافمن ۴، ۲۰۲۳). اهمیت خلاقیت توجه روانشناسان را به بررسی عوامل و چگونگی پرورش آن جلب کرده است (میرزا صفی، ۱۴۰۰).

با توجه به اهمیت خلاقیت، ما باید به پرورش خلاقیت در انسان‌ها پردازیم و نظام تعلیم و تربیت مهم‌ترین جایی است که می‌تواند در شکوفایی خلاقیت انسان‌ها نقش داشته باشد. نظام آموزش و پرورش باید به نحوی به پرورش دانش‌آموزان پردازد تا هنگام مواجهه با مسائل درسی، تفکر خلاق داشته باشند و با دستیابی به بینش‌های جدید، راه‌های جدید و یکپارچه فهمیدن و ادراک، به حل مسائل پردازند و همچنین در موضوعات غیر درسی نیز به حل مسئله پردازند (سلیمانی پور، ۱۴۰۰). وجود خلاقیت لازمه پرورش حل مساله در افراد است (حسینا و سعدی پور، ۱۴۰۱).

در ادبیات، تعریف‌های زیادی در مورد خلاقیت بیان شده است. هسته اصلی تمام مفاهیم مربوط به آفرینندگی را مفهوم نبودن یا تازگی را تشکیل می‌دهد. اگن و کاوچاک ۱ (۲۰۰۱)، آفرینندگی را توانایی تشخیص یا تدارک راه حل‌های اصیل و متنوع برای مسائل تعریف کرده است. در سال‌های اخیر علاقه بیشتری به مفهوم خلاقیت وجود داشته است و این اصطلاح اغلب به‌عنوان یک ضرورت آموزشی برای رشد و توسعه دانش‌آموزان و معلمان استفاده می‌شود (هدایت ۲، ۲۰۲۳).

با تمرکز بر خلاقیت معلم، دو تعریف کلیدی از خلاقیت بیان شده است، یکی از آن‌ها توسط کمیته ملی آموزش خلاق و فرهنگی مشاوره (NACCCE) ارائه شده که با یک تعریف دموکراتیک، بین آموزش به‌طور خلاقانه و آموزش خلاقیت تمایز قائل می‌شود. بر اساس مفهوم دموکراتیک خلاقیت، هر شخصی می‌تواند در دانش و مهارت‌های مربوطه خود خلاق باشد و کرافت تعریف خلاقیت اندک را پیشنهاد می‌دهد (کرافت، ۲۰۰۵).

کرافت به روشی مکمل، خلاقیت را به‌عنوان خلاقیت روزانه مرتبط با توانایی‌های فرد برای مقابله، شناسایی و تصمیم‌گیری توصیف می‌کند. این دو ایده خلاقیت، بیشتر مربوط به درک خلاقیت معلمان در تمرینات کلاسی هستند زیرا هر دو خلاقیت را به‌عنوان یک توانایی طبیعی می‌بینند که همه مربیان به‌طور بالقوه دارند (هدایت، ۲۰۲۳).

در چند سال گذشته، مفهوم آفرینندگی در مراکز تربیتی و آموزشی مورد توجه زیادی بوده است و یقیناً پرورش خلاقیت جزو مهم‌ترین اهداف آموزشی بوده است و بی‌تردید مراکز آموزشی بیشتر از بقیه نهادها مسئول پرورش خلاقیت هستند؛ زیرا شکل‌گیری شخصیت و افکار انسان‌ها به وسیله سیستم آموزشی صورت می‌گیرد (علی‌اکبری، ۱۳۹۸).

نکته مورد توجه دیگر این است که خلاقیت باید زودتر به دانش‌آموزان معرفی شود؛ زیرا خلاقیت در هر جنبه‌ای از زندگی لازم است. پیش‌نیاز افراد برای حل مشکلات، تعیین برتری یا رقابت‌پذیری ملت، خلاقیت است (ناکانو و وکسلر، ۲، ۲۰۱۸). هر کودک، توانایی یا پتانسیل خلاقانه‌ای دارد (لی و کمپل، ۳، ۲۰۱۴) و مهم‌تر از آن همه کودکان توانایی بروز و بهبود خلاقیت خود را دارند (کرافت، ۲۰۰۳). با این حال، محیط و به ویژه افراد اطرافیان کودک نقش بسیار مهمی در رشد خلاقیت هر کودک دارند (رایت، ۲۰۱۰).

در واقع، تشویق یا توانمندسازی مهارت‌های خلاقانه در کودک در حال رشد، بستگی زیادی به این دارد که اطرافیان کودک تا چه حد برای ایده‌ها و یا محصولات منحصر به فرد و جدید کودک ارزش قائل به روش بردبارانه با آن برخورد می‌کنند هستند.

(اتاكتارت ۲۰۲۳، ۲) به خصوص، معلمان در محیط‌های آموزشی دوران کودکی در فرآیند پرورش خلاقیت در بین دانش‌آموزان خود با فراهم کردن محیط کلاس، فعالیت‌ها و مواد مناسب نقشی اساسی دارند (لگت ۳، ۲۰۱۷) که از نظر اسمیت ۴ (۱۹۹۶)، پیش‌نیازهای حمایت از خلاقیت کودکان هستند.

عامل ابزاری دیگری که شیوه‌های خلاقانه را هدایت می‌کند، باور معلم است که در نهایت یکی از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده در رابطه با سبک تدریس و فرآیندهای تصمیم‌گیری در رابطه با فعالیت‌های کلاسی معلم است (ساکلاریو ۵، ۲۰۱۱). همان‌طور که بندورا ۶ (۱۹۹۹) تأکید می‌کند، باورها عوامل اصلی تعیین‌کننده رفتار هستند. در نتیجه، به دست آوردن درک عمیق از نحوه مفهوم‌سازی خلاقیت توسط معلمان بسیار مهم است. اگر معلمی خلاق باشد و با مفهوم خلاقیت آشنا باشد می‌تواند در تربیت دانش‌آموز خلاق نقش داشته باشد.

بسیاری از نتایج تحقیقات اهمیت فرهنگ مدرسه را در حمایت یا مهار خلاقیت، نیاز به مطرح کردن تصورات معلمان از خلاقیت و معلمان در توسعه خلاقیت آن‌ها برجسته کرده است. (مورارو ۱، ۲۰۱۹)

علی‌رغم تلاش‌ها و هزینه‌های زیادی که صرف بررسی عوامل اثرگذار بر خلاقیت معلمان شده، نتایج حاصل از پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه، هماهنگ نیست و حتی ممکن است با نتایج متناقضی برخورد کنیم. خطر جدی نیز این است که رفته‌رفته مطالعات پژوهشی در زمینه خلاقیت معلمان پرهزینه و بی‌فایده تلقی می‌شود. تاکنون تحقیقاتی در حوزه خلاقیت معلمان صورت گرفته است که تعدادی از آن‌ها بدین شرح است:

پژوهش احمدی و همکاران (۱۳۹۹)، نشان داد بین سبک‌های تفکر مدیران رابطه معنادار وجود دارد. مطالعه ایرجی راد و لطفی خاتون‌آباد (۱۳۹۸) نشان داد که رفتار نوآورانه و توانمندسازی کارکنان بر خلاقیت تأثیر دارد. حیدری (۱۳۹۷) نشان داد که بین سواد رسانه‌ای و ابعاد آن با خلاقیت معلمان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. نتیجه پژوهش

شیدایی (۱۳۹۴)، نشان می‌دهد که رابطه منفی معنادار بین خلاقیت معلمان و دیدگاه آن‌ها درباره سیستم آموزش انتقادی وجود دارد. همچنین نتایج پژوهش با عزت (۱۳۹۴)، نشان داد که بین تمام ابعاد مدیریت دانش با خلاقیت معلمان مراکز پیش‌دبستانی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. شد. جئونگ ۲ و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهششان دریافتند که خلاقیت کارکنان با تخصص دامنه و سبک نظارت غیر کنترل‌کننده ارتباط مثبت دارد.

خو ۱ و همکاران (۲۰۱۸) به این نتیجه رسیدند که باز بودن تجربه با درک کارکنان از خلاقیت ارتباط مثبت دارد. نتایج پژوهش لیو ۲ و همکاران (۲۰۱۹) نشان داد خلاقیت فردی با توانمندسازی تیمی و جهت‌گیری هدف یادگیری فردی ارتباط مثبت دارد. جین ۳ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی دریافتند که نگرش و هنجارهای ذهنی معلمان تأثیرات مثبتی در اهدافشان برای اجرای آموزش خلاق داشته است.

نتایج حاصل از تحقیقات بسیار گسترده است و به همین علت از روش فرا تحلیل برای تحلیل و ترکیب پژوهش‌های گذشته در زمینه عوامل مرتبط با خلاقیت معلمان استفاده می‌شود.

فرا تحلیل یک روش تحقیقی برای پاسخگویی به سؤالاتی درباره نتایج مطالعات انجام‌شده قبلی است. سؤالاتی که یک مطالعه تنها نمی‌تواند به آن‌ها پاسخ بدهد. فرا تحلیل به ترکیب اطلاعات مطالعات قبلی می‌پردازد و علاوه بر آن به مقایسه بین مطالعات نیز توجه می‌نماید. همچنین می‌تواند شامل کشف نتایج جدید از میان مطالعات شود. همچنین می‌تواند زمینه‌های جدید پژوهشی یا سؤالات پژوهشی جدید معرفی نماید و حتی ممکن است بتواند برآورد صحیحی از اندازه نمونه برای تحقیقات بعدی به وجود آورد. (ایگر و اسمیت، ۱۹۹۷). لذا این پژوهش با استفاده از روش فرا تحلیل در پی پاسخگویی به سؤال زیر است.

- متغیرهای همبسته با خلاقیت معلمان ایرانی در پژوهش‌های سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ کدام اند و میانگین اندازه اثر آن‌ها چقدر است؟

روش پژوهش

این پژوهش از نوع فرا تحلیل است. فرا تحلیل یک روش آماری است که تعدادی از پژوهش‌ها را به‌طور نظام‌مند بررسی می‌کند و پس از انجام یک جستجوی جامع و تهیه ملاک‌هایی برای ورود یا حذف مقاله به فرا تحلیل، نتایج به دست آمده از لحاظ آماری تحلیل می‌شوند و اندازه اثر پژوهش‌های مختلف به دست می‌آید (سهرابی فرد، ۱۳۸۷). بنابراین هدف فرا تحلیل که امروزه یک روش آماری متعبر در بخش‌های مطالعاتی جدید شناخته می‌شود، دستیابی به اندازه اثر است. شاخص اندازه اثر، نسبت آزمون معناداری به حجم نمونه است و از طریق محاسبه اندازه اثر محقق درمی‌یابد که متغیرهای مستقل تا چه میزان بر متغیر وابسته اثر گذاشته است. در واقع، اندازه اثر همان محاسبه نمره استاندارد است که وضعیت متغیر اثرگذار بر متغیر وابسته را نشان می‌دهد (متولی جعفرآبادی و همکاران، ۱۴۰۰). روش فرا تحلیل شامل پنج مرحله است: ۱- تنظیم سؤال ۲- مرور نظام‌مند ادبیات ۳- انتخاب تحقیقاتی که شرایط مورد نظر را دارند ۴- استخراج داده‌ها و سنجش کمیت و اعتبار آن ۵- ترکیب تفسیر و تعبیر گزارش (صادقی آرانی و نامیان، ۱۳۹۹).

برای این تحقیق، پس از تنظیم سؤال پژوهش با استفاده از مرور نظام‌مند، همه پژوهش‌های معتبر سال‌های ۱۳۹۰-۱۴۰۲ مرتبط با خلاقیت معلمان که در پایگاه‌های مجلات تخصصی نورمگز، بانک اطلاعات نشریات کشور، مرکز اسناد و مدارک علمی ایران، پرتال جامع علوم انسانی و پایگاه اطلاعاتی علمی جهاد دانشگاهی ثبت شده، استخراج شده است. در این مرحله تعبیرهای خلاقیت معلمان، عملکرد خلاق معلمان جستجو شد که ۳۲ سند مرتبط با موضوع یافت شد که ۴ اثر به دلیل اینکه متغیر مورد بررسی در پژوهش، متغیر مستقل در نظر گرفته شده بود و ۷ اثر که از لحاظ روش‌شناسی و آماری مناسب نبودند از مجموع مطالعات حذف شدند. ۲۱ اثر پژوهشی که هم شامل مقاله و هم پایان‌نامه است باقی ماند که در این مرحله نتایج پژوهش‌هایی مورد بررسی قرار گرفته است که از نظر

روش‌شناسی دارای شرایط لازم باشند، یعنی از مقالاتی که دارای معیارهای درون گنجی بوده‌اند، استفاده شده است. معیارهای درون گنجی این پژوهش عبارت‌اند از:

- ۱- پژوهش‌هایی که به صورت کامل چاپ شده باشند و فایل آن‌ها در دسترس باشد
- ۲- پژوهش‌ها به صورت همبستگی صورت گرفته باشند و دارای ضریب همبستگی یا ضریب تأثیر باشند و داده‌های کافی جهت محاسبه اندازه اثر را دارا باشند.
- ۳- پژوهش‌هایی که از نظر روش‌شناسی، مستند و دارای مفروضه‌های آماری، روش نمونه‌گیری، روش پژوهش، ابزار اندازه‌گیری، روش ارزیابی پایایی و روایی باشند.

پس از دسته‌بندی اولیه مطالعات، متغیرهای مستقل پژوهش‌ها برای تعیین اندازه اثر و ضریب همبستگی، وارد نرم‌افزار CMA2 شده است.

با توجه به اینکه در مطالعات فراتحلیلی واحد تحلیل، گزارش نهایی پژوهش‌های انجام شده در زمینه موضوع مورد بررسی است از چک لیستی برای بررسی و انتخاب پژوهش‌های انجام شده استفاده شده است که شامل مؤلفه‌های زیر است:

- ۱- عنوان پژوهش انجام گرفته در خصوص عوامل مرتبط با خلاقیت معلمان ۲- مشخصات کامل مجری (مجریان) پژوهش ۳- سال انجام پژوهش ۴- محل اجرای پژوهش ۵- سؤالات و فرضیه‌های پژوهش ۶- متغیرهای پژوهش ۷- روش انجام پژوهش ۸- روش نمونه‌گیری ۹- جامعه آماری و حجم نمونه ۱۰- ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات ۱۱- روایی و پایایی ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات ۱۲- روش‌های آماری تجزیه و تحلیل داده‌ها ۱۳- سطح معناداری آزمون‌های به کار گرفته شده.

سؤالات پژوهش

۱- متغیرهای همبسته با خلاقیت معلمان ایرانی در پژوهش‌های سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲

کدام‌اند؟

۲- میانگین اندازه اثر کلی متغیرهای همبسته با خلاقیت معلمان در ایران چه مقدار است؟

۳- اندازه اثر هر متغیر مرتبط با خلاقیت معلمان ایرانی چه مقدار است؟

۴- آیا پژوهش‌های بررسی شده، دارای تورش چاپ و انتشار هستند؟

یافته‌های پژوهش

برای پاسخگویی به سؤال اول پژوهش که چه عواملی مرتبط با خلاقیت معلمان ایرانی در پژوهش‌های ایرانی از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ چه عواملی هستند، نتایج در جدول زیر به همراه نام نویسنده، سال انتشار پژوهش و متغیر مرتبط با خلاقیت معلمان و حجم نمونه آمده است.

جدول ۱. مشخصات پژوهش‌های متغیرهای همبسته با خلاقیت معلمان

ردیف	نویسنده، سال	متغیر مورد بررسی با خلاقیت	حجم نمونه
۱	نوشین جویداری ۱۳۹۴	جوسازمانی مدارس	۱۲۰
۲	عبداللهی ۱۳۹۷	سلامت معنوی	۹۹
۳	فاضلی نیکو ۱۳۹۱	سبک تفکر	۲۶۹
۴	خسرونژاد ۱۳۹۶	مهارت ارتباطی مدیران	۲۶۸
۵	عیسی حیدری ۱۳۹۷	سواد رسانه	۳۱۴
۶	قره خانی ۱۳۹۳	سبک رهبری مدیران	۱۰۲
۷	سپیده جعفری و همکاران ۱۳۹۱	فرهنگ سازمانی	۳۲۲
۸	داریوش مهری و همکاران ۱۳۹۲	سبک رهبری مدیران	۹۷
۹	زهره شیدایی ۱۳۹۶	دیدگاه معلم درباره سیستم آموزش انتقادی	۷۰
۱۰	سارا با عزت و همکاران ۱۳۹۳	مدیریت دانش	۶۶
۱۱	محمود علیزاده ۱۳۹۱	فرهنگ سازمانی	۳۶۴
۱۲	بروجنی ۱۳۹۷	هوش معنوی	۵۲
۱۳	سلیمانی ۱۳۹۳	مدیریت دانش	۲۴۸
۱۴	هاشم زاده ۱۴۰۰	ویژگی شخصیتی	۱۴۶

ردیف	نویسنده، سال	متغیر مورد بررسی با خلاصیت	حجم نمونه
۱۵	دوادی ۱۳۹۸	هوش معنوی	۲۵۰
۱۶	مریم جمالی ۱۳۹۷	مدیریت کلاس	۷۰
۱۷	فلورا پاشا زاده ۱۳۹۷	ویژگی معلم	۱۰۰
۱۸	همدانی زاده ۱۳۹۵	سرمایه روانشناختی	۲۳۲
۱۹	مینا خواجه ای و همکاران ۱۳۹۶	ویژگی شخصیت	۱۸۰
۲۰	آمنه آژیر ۱۳۹۹	سرمایه روانشناختی	۵۶
۲۱	علوی نیا و همکاران ۱۴۰۱	انگیزش شغلی	۱۰۳

جدول ۲. داده‌های فرا تحلیل متغیرهای همبسته خلاصیت معلمان

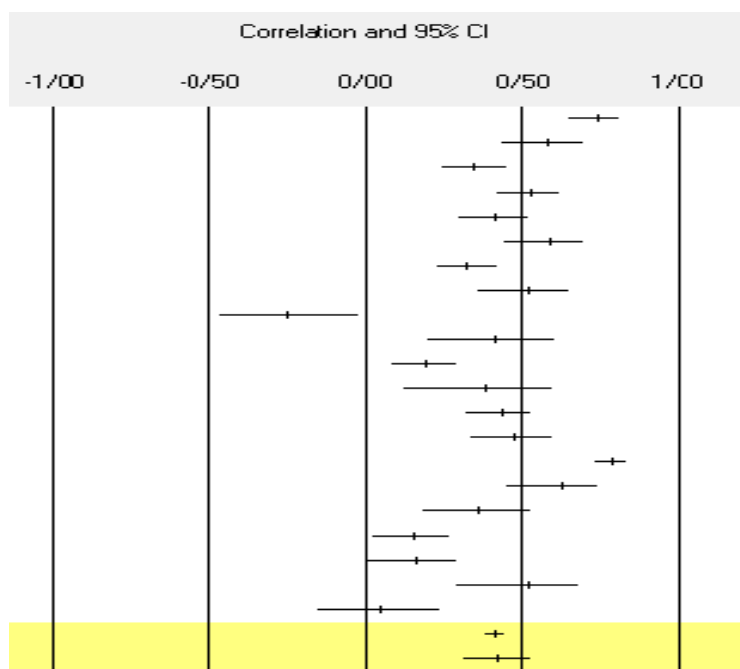
مدل	نام مطالعه	همبستگی	حد پایین	حد بالا	Z value	P value
	نوشین جویداری ۱۳۹۴	0.748	0.657	0.818	10.475	0.000
	عبداللهی ۱۳۹۷	0.585	0.438	0.701	6.565	0.000
	فاضلی نیکو ۱۳۹۱	0.350	0.240	0.451	5.960	0.000
	خسرو نژاد ۱۳۹۶	0.530	0.423	0.622	8.367	0.000
	عیسی حیدری ۱۳۹۷	0.420	0.303	0.525	6.503	0.000
	قره خانی ۱۳۹۳	0.593	0.450	0.706	6.789	0.000
	سپیده جعفری و همکاران ۱۳۹۱	0.330	0.229	0.424	6.123	0.000
	داریوش مهري و همکاران ۱۳۹۲	0.525	0.364	0.565	5.655	0.000
	زهرا شیدایی ۱۳۹۶	-0.251	-0.459	-0.017	2.099	0.036
	سارا با عزت و همکاران ۱۳۹۳	0.410	0.196	0.599	3.534	0.000

مدل	نام مطالعه	همبستگی	حد پایین	حد بالا	Z value	P value
	محمود علیزاده ۱۳۹۱	0.195	0.066	0.300	3.472	0.001
	بروجنی ۱۳۹۷	0.387	0.127	0.585	2.858	0.004
	سلیمانی ۱۳۹۳	0.436	0.329	0.532	7.314	0.000
	۱۴۰۰ هاشم زاده	0.480	0.344	0.596	6.254	0.000
	دوادی ۱۳۹۸	0.790	0.738	0.832	16.839	0.000
	مریم جمالی ۱۳۹۷	0.625	0.457	0.750	6.001	0.000
	فلورا پاشا زاده ۱۳۹۷	0.364	0.180	0.523	3.757	0.000
	همدانی زاده ۱۳۹۵	0.156	0.028	0.270	2.380	0.017
	مینا خواجه ای و همکاران ۱۳۹۶	0.159	0.013	0.298	2.133	0.033
	آمنه آژیر ۱۳۹۹	0.521	0.299	0.689	4.206	0.000
	علوی نیا و همکاران ۱۴۰۱	0.047	-0.148	0.238	0.470	0.638
ثابت		0.419	0.390	0.447	25.462	0.000
تصادف ی		0.427	0.318	0.524	7.066	0.000

جدول ۲ فرا تحلیل مطالعات خلاقیت معلمان را بر اساس ۲۱ مطالعه نشان می‌دهد. در پاسخ به سؤال پژوهش در مورد میانگین اندازه اثر کلی متغیرهای همبسته با خلاقیت معلمان ایرانی، میانگین اندازه اثر کلی مطالعات انجام شده در زمینه خلاقیت برای مدل اثرات ثابت برابر ۰/۴۱۹ و برای اثرات تصادفی برابر ۰/۴۲۷ است که هر دو در سطح ۰/۰۰۰ معنادار هستند؛ بنابراین فرض صفر مبنی بر اینکه متوسط کلی اندازه اثر رابطه ندارد، رد می‌شود. بر

اساس ملاک‌های کوهن (کوهن، ۱۹۹۸) برای تفسیر معناداری عملی اندازه اثر، ارزش‌های d بالا نشانگر میزان اندازه اثر زیاد هستند؛ بنابراین میانگین اندازه اثر پژوهش حاضر (۰/۴۱۹) را می‌توان به‌عنوان اندازه اثر متوسط رو به بالا متغیرهای همبسته با خلاقیت تفسیر کرد.

همبستگی و سطح ۹۵ درصد اطمینان

نمودار ۱. نمودار جنگلی یا انباشت، فاصله اطمینان اندازه اثر متغیرهای همبسته با خلاقیت معلمان

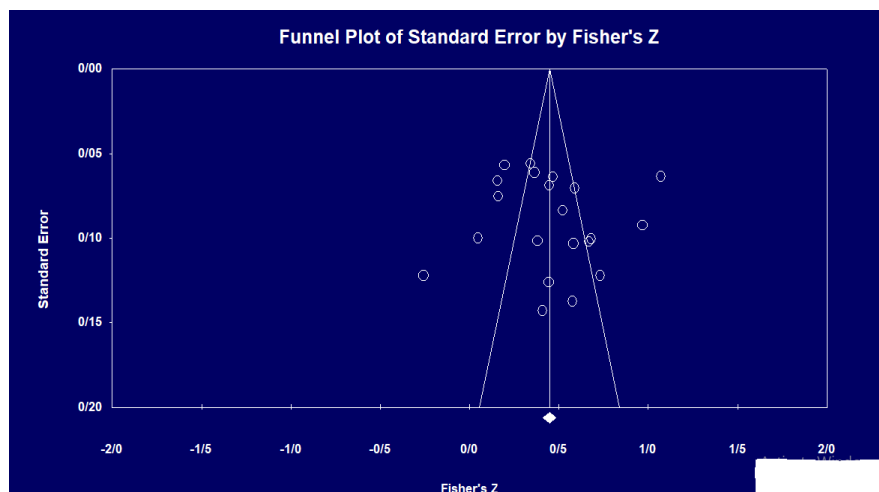
در نمودار ۱ که نمودار انباشت است، فاصله اطمینان اندازه اثر ۲۱ مطالعه خلاقیت معلمان را در سطح ۹۵ درصد اطمینان نشان می‌دهد. همه اندازه اثرها، معنی‌دار هستند، به جز مطالعه آخر، مطالعه علوی‌نیا (۱۴۰۱) که با خط مرجع صفر برخورد داشته است. اندازه اثر متوسط معنادار است، زیرا برخوردی با خط مرجع صفر نداشته است.

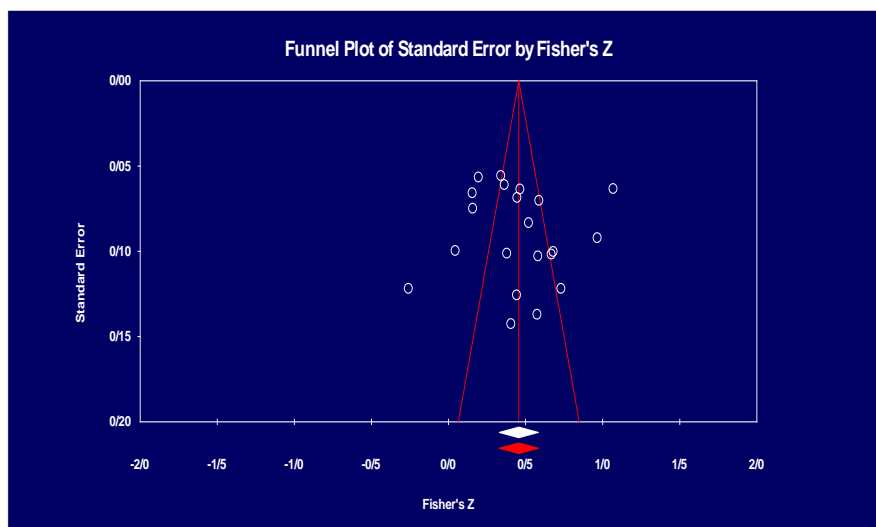
جدول ۳. خطای استاندارد و اندازه اثرهای متغیرهای همبسته خلاقیت معلمان

نام مطالعه	فرمت داده	همبستگی	اندازه نمونه	خطای معیار	Z فیشر	خطای استاندارد
نوشین جویداری ۱۳۹۴	همبستگی	0.748	120	0.818	10.475	0.092
عبداللهی ۱۳۹۷	همبستگی	0.585	99	0.701	6.565	0.102
فاضلی نیکو ۱۳۹۱	همبستگی	0.350	269	0.451	5.960	0.061
خسرونژاد ۱۳۹۶	همبستگی	0.530	204	0.622	8.367	0.071
عیسی حیدری ۱۳۹۷	همبستگی	0.420	214	0.525	6.503	0.069
قره خانی ۱۳۹۳	همبستگی	0.593	102	0.706	6.789	0.101
سپیده جعفری و همکاران ۱۳۹۱	همبستگی	0.330	322	0.424	6.123	0.056
داریوش مهری و همکاران ۱۳۹۲	همبستگی	0.525	97	0.565	5.565	0.103
زهره شیدایی ۱۳۹۶	همبستگی	-0.251	70	-0.017	2.099	0.122
سارا با عزت و همکاران ۱۳۹۳	همبستگی	0.410	66	0.599	3.534	0.126
محمود علیزاده ۱۳۹۱	همبستگی	0.195	66	0.300	3.472	0.057
بروجنی ۱۳۹۷	همبستگی	0.387	312	0.585	2.858	0.143
سلیمانی ۱۳۹۳	همبستگی	0.436	52	0.532	7.314	0.064
۱۴۰۰ هاشم زاده	همبستگی	0.480	248	0.596	6.254	0.084
دوادی ۱۳۹۸	همبستگی	0.790	146	0.832	16.839	0.064
مریم جمالی ۱۳۹۷	همبستگی	0.625	250	0.750	6.001	0.122
فلورا پاشا زاده ۱۳۹۷	همبستگی	0.364	70	0.523	3.757	0.102

0.066	2.380	0.270	100	0.156	همبستگی	همدانی زاده ۱۳۹۵
0.075	2.133	0.298	232	0.159	همبستگی	مینا خواجه ای و همکاران ۱۳۹۶
0.137	4.206	0.689	180	0.521	همبستگی	آمنه آذیر ۱۳۹۹
0.100	0.470	0.238	103	0.047	همبستگی	علوی نیا و همکاران ۱۴۰۱

در رابطه با پرسش پژوهش که اندازه اثر هر متغیر مرتبط با خلاقیت معلمان در تحقیقات انجام شده را خواسته است، Z فیشر به عنوان اندازه اثر هر مطالعه مورد بررسی قرار گرفته است. بیشترین اندازه اثرها به ترتیب شامل مطالعه (دوادی، ۱۳۹۸)، با اندازه اثر ۰/۰۷۱، مطالعه جنیداری (۱۳۹۴)، با اندازه اثر ۰/۹۶۸، مطالعه جمالی (۱۳۹۷)، با اندازه اثر ۰/۷۳۳، مطالعه قره خانی (۱۳۹۳)، با اندازه اثر ۰/۶۸۲ و مطالعه عبدالهی (۱۳۹۷)، با اندازه اثر ۰/۶۷۰ بود.

نمودار ۲. نمودار قیفی خطای استاندارد بر اساس Z فیشر

برای بررسی تورش چاپ و انتشار این پژوهش، نمودار قیفی مطالعات تحت ترکیب در فرا تحلیل آمده است. در این نمودار مطالعات مشاهده شده به وسیله دایره‌های توخالی مشخص شده‌اند. نتایج نمودار نشان می‌دهد که پژوهش حاضر تا اندازه‌ای دارای تورش چاپ و انتشار است. این امر می‌تواند ناشی از حجم نمونه مطالعات استفاده شده باشد. یکی از موضوعات حائز اهمیت در فرا تحلیل، سنجش سوگیری انتشار است. منظور از سوگیری انتشار این است که یک فرا تحلیل شامل همه مطالعات انجام شده در مورد موضوع مورد بررسی نیست و احتمال دارد برخی مطالعات به دلایل مختلف منتشر نشده باشند یا حداقل در مجلات نمایه‌سازی نشده باشند. ساده‌ترین روش شناسایی تورش انتشار استفاده از یک نمودار قیفی است که میزان سوگیری را نشان دهد. به منظور تفسیر نمودار قیفی، مطالعاتی که خطای استاندارد پایین دارند در بالای قیف جمع می‌شوند و دارای سوگیری انتشار نیستند؛ اما هر چه مطالعات به سمت پایین قیف کشیده می‌شوند خطای استاندارد آن‌ها بالا می‌رود و سوگیری انتشارشان افزایش می‌یابد.

مطابق با نمودار بالا با وجود اینکه تعداد کمی از مطالعات در بخش‌های میانی نمودار پراکنده هستند اما بیشتر مطالعات در وسط طیف هستند که حاکی از خطای استاندارد پایین و سوگیری نسبتاً کم است.

جدول ۴. جدول ناهمگنی آزمون کوکران

مدل	اندازه اثر و فاصله اطمینان ۹۵٪									
	مدل مطالعات	برآورد نقطه ای	خطای استاندارد	واریانس	حد پایین	حد بالا	Z value	P value	Q value	ناهمگنی
مدل ثابت	21	0.447	0.018	0.000	0.412	0.481	25.462	0.000	259.423	درجه آزادی Q 20
اثرات تصادفی	21	0.456	0.064	0.004	0.329	0.582	7.066	0.000		

برای بررسی ناهمگنی یا اینکه آیا اندازه اثر مشاهده شده در مطالعات مختلف همگن است یا ناهمگن، از آزمون Q کوکران استفاده شد. شاخص کیو برای ۲۱ مطالعه با درجه آزادی ۲۰ برابر با ۲۵۹/۴۲۳ محاسبه شد و با توجه به اینکه p-value برابر ۰/۰۰۰ و کمتر از ۰/۰۵ بود، فرض صفر آزمون کوکران که یکسان بودن اندازه اثرها بود رد می‌شود و فرض خلاف تأیید می‌گردد و در نتیجه اندازه اثرها متفاوت است و مطالعات ناهمگن و نامتناسب هستند، پس باید از مدل اثر تصادفی استفاده گردد.

جدول ۵. آزمون بگ و مازومدار

محدوده همبستگی بگ و مازومدار	
آمار کندال ۲۵.۰۰۰۰۰	
تاو کندال بدون تصحیح پیوستگی	
تاو	
0.11905	tau Z value برای
0.75492	
0.22515	P value (یک سویه)
0.45030	P value (دو سویه)
تاو کندال با تصحیح پیوستگی	
تاو	
11.429	tau Z value برای
0.72473	
0.23431	P value (یک سویه)
0.46862	P value (دو سویه)

برای بررسی اریب انتشار از آزمون همبستگی طبقه‌ای تاو کندال بگ و مازومدار استفاده شده است که در این آزمون به بررسی پراکنندگی اندازه اثرها می‌پردازد. فرض صفر این آزمون مبتنی بر این است که اندازه اثرات مطالعات منفرد متقارن است و با توجه به اینکه p -value دو سویه بزرگ‌تر از 0.05 است فرض صفر تأیید می‌شود و در نتیجه اندازه اثرات مطالعات منفرد متقارن است.

جدول ۶. آزمون اگر

0.90851	intercept
2.89329	خطای استاندارد
-5.14721	حد پایین ۹۵٪ (دو سویه)
6.96424	حد بالای ۹۵٪ (دو سویه)

0.31401	t-value
19.00000	درجه آزادی
0.37847	P value یک سویه
0.75694	P value دوسویه

در آزمون اگر از ارزش‌های واقعی اندازه اثر و میزان دقت آن‌ها استفاده می‌شود و نه رتبه‌های آن‌ها و در اینجا هم تفسیر معناداری باید دو سویه باشد. از آنجا که نقطه برآورد و فاصله اطمینان اطلاعات بهتری از میزان معناداری فراهم می‌آورند در نتیجه آزمون اگر هم لحاظ شده است؛ که در اینجا با توجه به اینکه p-value بیشتر از ۰/۰۵ است، فرض صفر تأیید می‌شود و در نتیجه مطالعات منفرد متقارن هستند.

جدول ۷. آزمون داول و تویدی

Q value	اثرات تصادفی		اثرات ثابت				
	حد بالا	حد پایین	نقطه برآورد	حد بالا	حد پایین	نقطه برآورد	مطالعات پیراسته
259.42327	0.52418	0.31788	0.42656	0.44711	0.39043	0.41918	ارزش های مشاهده شده
259.42327	0.52418	0.31788	0.42656	0.44711	0.39043	0.41918	ارزش تعدیل شده

برای بررسی مطالعات گم‌شده از آزمون داوول و توویدی استفاده شد و با توجه به جدول فوق، در سمت چپ و راست نمودار کیفی هم در مدل ثابت و هم در مدل تصادفی، هیچ مطالعه‌ای گم نشده است و محقق در پیدا کردن پژوهش‌های عوامل همبسته با خلاقیت معلمان ایرانی به خوبی عمل کرده است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر جهت بررسی فرا تحلیل متغیرهای همبسته با خلاقیت معلمان انجام شده است تا از این طریق ضمن ترکیب یافته‌های متفاوت مطالعات موجود، امکان نتیجه‌گیری دقیق‌تر در این زمینه را ایجاد نماید. نتایج جدول ۱ نشان داد که چه عواملی مرتبط با خلاقیت معلمان از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ هستند و میانگین اندازه اثر کلی مطالعات انجام شده در زمینه خلاقیت معلمان برای مدل ثابت $0/419$ و برای مدل تصادفی $0/427$ است که هر دو در سطح $0/000$ معنادار هستند و این به این معنی است که خلاقیت معلمان در سطح متوسطی رو به بالایی تحت تأثیر عوامل مختلف قرار گرفته است.

برای بررسی اندازه اثر مشخص شد که چه متغیرهایی بیشترین میزان اندازه اثر را بر خلاقیت معلمان دارند و نتایج پژوهش حاکی از این است که طبق مطالعه دوادی (۱۳۹۴)، بیشترین اندازه اثر ($1/071$) را هوش معنوی با خلاقیت معلمان داشته است که این نتیجه با یافته‌های تحقیق نرگسیان و همکاران (۱۳۸۶)، جورج (۲۰۰۶) و صالحی (۱۴۰۰) همسویی دارد؛ اما با نتیجه پژوهش صفائی (۱۴۰۱)، همسویی ندارد؛ زیرا او ارتباط معناداری را بین هوش معنوی با خلاقیت کارکنان ادارات ورزش و جوانان خراسان جنوبی مشاهده نکرد. در تبیین ارتباط هوش معنوی با خلاقیت، حقیقت و همکاران (۲۰۱۶) گزارش کرده‌اند که هوش معنوی بالاتر، با خلاقیت بیشتر همراه است. حضور معنویت در زندگی و کار روزانه افراد سبب می‌شود که آنان در حل مسائل روزانه از وجود آن بهره‌گیرند. واضح است که

افرادی که هوش معنوی بالاتری دارند، نسبت به حل مشکلات متعدد، پایبندتر هستند و همین موضوع سبب می‌شود که آنان برای حل مسائل پیش آمده و تصمیم‌گیری در شرایط مختلف، از روش‌های مختلفی استفاده کنند که این موضوع باعث افزایش خلاقیتشان می‌شود (صالحی، ۱۴۰۰).

مطالعه بعدی که بیشترین مقدار اندازه اثر (۰/۹۶۸) با خلاقیت معلمان را داشته است، مطالعه جویداری در سال ۱۳۹۴ بود که به بررسی رابطه جوسازمانی مدارس با خلاقیت و نوآوری معلمان مقطع ابتدایی پرداخت و در نتیجه به رابطه جوسازمانی مدارس با خلاقیت معلمان پی برد. در تبیین این نتیجه باید گفت که محیط کار و تعامل با همکاران در بروز خلاقیت مؤثر هستند و سازمانی که افراد را در تصمیم‌گیری‌ها شرکت دهد، زمینه را برای بروز خلاقیت کارکنان فراهم می‌آورد (زارع و همکاران، ۱۳۸۹). در مطالعه هنسی و امایل (۲۰۰۰)، بیان شد که محیط اجتماعی فرد و شرایطی که او در آن کار می‌کند، می‌تواند به‌طور معناداری سطح خلاقیت را افزایش یا کاهش دهد.

مطالعه بعدی که بیشترین اندازه اثر (۰/۷۳۳) را داشته است، مطالعه مریم جمالی در سال ۱۳۹۷، با موضوع ارتباط بین مدیریت کلاس و خلاقیت معلمان ایرانی با در نظر گرفتن سن و جنسیت بود و بین این دو ارتباط مثبت معنادار یافت. این نتیجه با نتیجه پژوهش سلیمانی (۱۳۹۳) که بین مدیریت و خلاقیت معلمان ابتدایی رابطه مثبت معناداری یافت، همسو بود و در تبیین آن باید اشاره داشت که آگاهی از فنون مدیریت و مواجهه با مسائل گوناگون، به خلاقیت افراد کمک می‌کند.

مطالعه بعدی با اندازه اثر ۰/۶۸۲ مربوط به مطالعه قره‌خانی در سال ۱۳۹۳ است و به رابطه بین سبک رهبری مدیران و خلاقیت معلمان تربیت‌بدنی اشاره دارد. این یافته با نتایج پژوهش‌های هانتز (۲۰۰۹)، اندریو پولوس (۲۰۰۱)، سید عامری (۱۳۸۱) و مظفری (۱۳۸۴) همخوانی دارد. در تبیین آن باید گفت که رهبران بر افکار و احساسات و انگیزش کارکنان اثر بگذارند،

بنابراین سبک رهبری آن‌ها می‌تواند به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم بر خلاقیت معلمان اثر بگذارد

مطالعه بعدی با اندازه اثر ۰/۶۷۰ مربوط به عبدالهی در سال ۱۳۹۷ است که به رابطه سلامت معنوی با خلاقیت پرداخته است. این نتیجه با پژوهش افشک (۱۳۹۶) که به رابطه مثبت و معنادار سلامت معنوی با خلاقیت پرداخته است، همخوانی دارد. در پژوهش محمود (۲۰۲۰) خلاقیت به‌عنوان یکی از تمرینات غیرمذهبی سلامت معنوی در نظر گرفته شده است و از این جهت خلاقیت با سلامت معنوی مرتبط است.

یکی از محدودیت‌های فرا تحلیل، تورش نمونه‌گیری است، در این مطالعه تا جایی که ممکن بود سعی شد در نمونه‌گیری پژوهش‌های قبلی از تورش نمونه‌گیری جلوگیری شود. برای اینکه اصول اخلاقی پژوهش رعایت شود، هیچ‌گونه پیش‌داوری نسبت به جمع‌آوری پیشینه‌های پژوهشی نشد و پژوهش‌هایی که از لحاظ روش‌شناسی و یافته‌ها و... ضعیف بودند، معرفی نشدند. شایان ذکر است که در پژوهش حاضر فقط ۲۱ مطالعه دارای ملاک‌های لازم و مناسب برای وارد کردن در فرا تحلیل بودند. برای بررسی تحلیل همگنی یا ناهمگنی مطالعات از آزمون Q کوکران استفاده شد. طبق این آزمون مطالعات همگن بودند، بنابراین از مدل اندازه اثر تصادفی استفاده شد.

با توجه به یافته‌های این پژوهش، می‌توان دو دسته کاربرد نظری و عملی برای این پژوهش ذکر کرد. در سطح نظری با توجه به اینکه بررسی نقش خلاقیت معلمان در نظام تعلیم و تربیت، در قالب طرح فرا تحلیل، هنوز مورد توجه پژوهشگران داخلی قرار نگرفته است، پژوهش حاضر می‌تواند توجه پژوهشگران داخلی را به این موضوع و انجام فرا تحلیل‌های دیگر مرتبط با خلاقیت معلمان جلب کند.

با توجه به نتایج این پژوهش پیشنهادات کاربردی نیز برای متصدیان آموزش و پرورش مطرح می‌شود. آن‌ها می‌توانند برنامه‌های زیادی برای ارتقا خلاقیت معلمان در نظر بگیرند؛ زیرا همان‌طور که در مقدمه به آن اشاره شد، خلاقیت معلمان با خلاقیت

دانش‌آموزان در ارتباط است و هر چه معلمان خلاق‌تری داشته باشیم، دانش‌آموزان و در نتیجه جامعه خلاق‌تری خواهیم داشت. با توجه به تأثیر هوش معنوی بر خلاقیت معلمان، آموزش و پرورش بهتر است برنامه‌های ویژه‌ای برای افزایش هوش معنوی معلمان و همچنین ایجاد کارگاه و ارائه تمرینات هوش معنوی در نظر بگیرد. همچنین مطابق با نتایج باید بتواند جوسازمانی را بهبود ببخشد و محرک‌های آزردهنده را از محیط سازمانی حذف نماید. همچنین باید به فنون مدیریت کلاس معلمان پرداخته شود و در این راستا معلمان تحت تعلیم قرار بگیرند. در پیشنهاد دیگر باید گفت با توجه به اینکه عامل بعدی سبک رهبری مدیران است، بهتر است جلساتی برای مدیران مدارس گذاشته شود تا بهترین سبک‌های رهبری به آنان معرفی گردد. محقق امیدوار است که پژوهشگران آینده بتوانند بر اساس یافته‌های این مطالعه به پرورش خلاقیت در معلمان پردازند.

منابع و مأخذ

- ابراهیم، انسیه، ارجمندنی، غلامعلی لواسانی، مسعود، افروز، غلامعلی. (۱۴۰۰). بررسی نیمرخ هوشی، شخصیتی و خلاقیت دانش‌آموزان تیزهوش تحصیلی. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۱۱(۱) ۲۲-۱.
- آزیر، امینه (۱۳۹۹). ارتباط مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی با خلاقیت معلمان تربیت‌بدنی جیرفت. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. گروه تربیت‌بدنی-آموزشگاه غیرانتفاعی جاوید.
- افشک، معجد و خوش‌اخلاق، حسن، ۱۳۹۶، بررسی رابطه سلامت معنوی، صفات شخصیتی با خلاقیت، انعطاف‌پذیری کیفیت زندگی در دانش‌آموزان دبیرستان‌های مقطع متوسطه دوم پسرانه شهرستان شهرضا، اولین همایش ملی کودک و نوجوان، نائین، <https://civilica.com/doc/844621>
- باعزت، سارا، افلاکی فرد، حسین، شهیدی، نیما. (۱۳۹۵). رابطه بین مدیریت دانش با خودکارآمدی و خلاقیت معلمان مراکز پیش‌دبستانی. دوماهنامه علمی - پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، ۷(۲۸)، ۱۶۹-۱۸۴.

- پاشازاده، فلورا (۱۳۹۷). بررسی ارتباط بین ویژگی‌های معلمان و میزان خلاقیت آن‌ها. پایان‌نامه دکتری. دانشکده زبان خارجه - دانشگاه ارومیه.
- جعفرلو غلام، شریفی نسترن، پاشاشریفی حسن. (۱۳۹۸). ارائه مدلی جهت پیش‌بینی خلاقیت بر اساس سخت رویی، خود کارآمدی، کمال‌گرایی، تحصیلات والدین، سوابق کارهای خلاقانه افراد خانواده و خویشاوندان نزدیک با میانجی انگیزش پیشرفت در دانش‌آموزان. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۹(۱)، ۱۵۳-۱۸۴.
- جعفری، سپیده، خدایاری، لیلا و محمودی مظفر، مجید. (۱۳۹۱). رابطه فرهنگ سازمانی و خلاقیت معلمان دوره متوسطه شهر اهواز. تحقیقات روان‌شناختی، ۴(۱۴)، ۰-۰. SID. <https://sid.ir/paper/498153/fa>
- جمالی، مریم (۱۳۹۷). ارتباط بین خلاقیت معلمان ایرانی و مدیریت آن‌ها در کلاس با در نظر گرفتن سن و جنسیت. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده زبان‌های خارجه - دانشگاه پیام نور اصفهان واحد مبارکه.
- جمالی، مریم. (۱۳۹۷). ارتباط بین خلاقیت معلمان ایرانی و مدیریت آن‌ها در کلاس با در نظر گرفتن سن و جنسیت.
- جویداری، نوشین. (۱۳۹۴). بررسی رابطه جوسازمانی مدارس با خلاقیت و نوآوری معلمان مقطع ابتدایی. حمیدیه
- حاجی پور، الهام، صفائی، ایمان. (۱۴۰۱). بررسی ارتباط هوش معنوی با خلاقیت کارکنان ادارات ورزش و جوانان خراسان جنوبی: نقش میانجی مدیریت تعارض. مدیریت و کارآفرینی در ورزش، ۱۱(۱)، 10.48301/jmes.2023.170875, doi:
- حاجی محمدی، ناهید، سلیمانی، نادر. (۱۳۹۳). رابطه مدیریت دانش و خلاقیت در میان معلمان مقطع ابتدایی شهرستان ورامین. نوآوری‌های مدیریت آموزشی، ۹(۴)، ۷-۱۷.
- حسینا، فریبا، سعدی پور، اسماعیل. (۱۴۰۱). بررسی رابطه خودآگاهی با خلاقیت و تفکر نقادانه در دانش‌آموزان دختر پایه ششم ابتدایی شهر پیشوا. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۱۲(۱)، ۲۲۹-۲۵۴.

حیدری، عیسی (۱۳۹۷) بررسی رابطه بین سواد رسانه‌ای با خلاقیت و عملکرد شغلی معلمان منطقه سندرک در سال تحصیلی ۹۶-۹۷. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی - دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندر جاسک.

خسرونژاد، سمیرا (۱۳۹۶). بررسی رابطه مهارت‌های ارتباطی مدیران با خلاقیت و تعهد سازمانی معلمان مقطع ابتدایی مدارس دولتی ناحیه یک شهرستان ارومیه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده ادبیات و علوم انسانی - دانشگاه ارومیه.

خواججه‌ای، مینا (۱۳۹۶). رابطه بین ویژگی شخصیت با خلاقیت و مسئولیت‌پذیری معلمان زن شهر شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی - دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

دلاور، علی؛ پرینچی، معصومه و فرخی، نورعلی. (۱۳۹۸). نقش سلامت روان در رفتارهای خلاقانه دانش‌آموزان شهر تهران؛ فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۸(۴)، ۱۵۳-۱۷۰.

سهرابی فرد، نسرین. (۱۳۸۵). مروری بر مبانی فرا تحلیلی. روانشناسی تحولی (روانشناسان ایرانی)، ۳(۱۰)، ۱۷۱-۱۶۹.

شیدایی، زهرا (۱۳۹۶). ارتباط بین خلاقیت معلمان ایرانی و دیدگاه آن‌ها در مورد سیستم آموزش انتقادی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم انسانی - دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

شیدایی، زهرا. (۱۳۹۶). ارتباط بین خلاقیت معلمان ایرانی و دیدگاه آن‌ها در مورد سیستم آموزش انتقادی

صادقی آرانی، زهرا، و نامیان، فاطمه. (۱۳۹۹). فرا تحلیل محرک‌ها و بازدارنده‌های رفتار منافقانه در سازمان؛ کاوشی در سازمان‌های ایرانی. مدیریت سالمی، ۲۸(۱)، ۱۲۵-۱۴۸

صالحی لیلی، حسینی سید مصطفی. رابطه بین هوش معنوی و خلاقیت در دانشجویان دانشکده توان‌بخشی دانشگاه علوم پزشکی ایران. مجله بین‌رشته‌ای دین و سلامت ابن‌سینا. ۱۴۰۰؛ ۱(۱): ۹-۴

عبدالهی. (۱۳۹۷). ارتباط سلامت معنوی با سبک تفکر و خلاقیت معلمان ورزش. خوی

علی اکبری، خورشیدی، عباس، پوشنه، عباسی سروک، & لطف اله. (۲۰۱۹). ارائه الگوی پرورش خلاقیت برای معلمان دوره اول ابتدایی شهر تهران. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۹(۱)، ۲۳-۵۸.

فاضلی نیکو، راحله (۱۳۹۱). پیش‌بینی رابطه بین ابعاد اصلی سبک تفکر با خلاقیت در بین معلمان ورزش استان کردستان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده ادبیان و علوم انسانی - دانشگاه کردستان.

فرج زاده، روشن، & علوی نیا، پرویز. (۱۴۰۱). ارتباط بین خلاقیت معلمان، انگیزش و میزان رضایت شغلی آنان: بررسی نقش جنسیت، تجربه تدریس و بافت تدریس. *Journal of English Language Pedagogy and Practice*, 14(29), 41-60. doi: 10.30495/jal.2022.690027

قره‌خانی، حسن، الیاسی، حمداله، & فولادی حیدرلو، نسرين. (۱۳۹۳). رابطه بین سبک رهبری مدیران مجتمع‌های آموزشی با خلاقیت معلمان تربیت‌بدنی آموزش و پرورش استان کهگیلویه و بویراحمد. پژوهشنامه مدیریت ورزشی و رفتار حرکتی، ۱۰(۲۰)، ۵۵-۶۲.
متولی جعفرآبادی، فاطمه، یزدخواستی، علی، صادقی آرانی، زهرا. (۱۴۰۰). محرک‌ها و بازدارنده‌های خلاقیت در سازمان: فرا تحلیل مطالعات ایرانی. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۱۱(۳)، ۱۸۹-۲۲۲.

میرزاصفی، اعظم‌السادات، یعقوبی. (۱۴۰۰). بررسی تأثیر آموزش از طریق لگو بر میزان خلاقیت کودکان پیش‌دبستانی. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۴۰(۱۰)، ۱۷۹-۱۹۷.

نرگسیان، عباس. (۱۳۸۶). رهبری معنوی در سازمان‌های معاصر. تدبیر، (۱۸۹)، ۲۹-۳۳. SID. <https://sid.ir/paper/469795/fa>

همدانی‌زاده، مریم (۱۳۹۷). رابطه سرمایه روان‌شناختی و رهبری توزیعی با خلاقیت شغلی معلمان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی - دانشگاه محقق اردبیلی.

Andriopoulos, C. (2001). "Determinants of organization creativity: A literature review". *Management decision*. 10:834-840

Ata-Akturk, A. & Sevimli-Celik, S. (2023). Creativity in early childhood teacher education: beliefs and practices. *International Journal of Early Years Education*, 31(1), 95-114

- Craft, A. (2003). The limits to creativity in education: Dilemmas for the educator. British
- Craft, A. (2005). Creativity in schools: Tension and dilemmas. Routledge.
- Craft, A. 2003. “Creative Thinking in the Early Years of Education.” Early Years: A International Creative Activities as Predictors of Their Support for Children’ s Creativity.” Creativity Research Journal 25 (3): 324 - 334.
- Develop Creative Thinking in Children.” Early Childhood Education Journal 45 (6): 845 - 853.
- Eggen & Kauchak (2001). EDUCATIONAL psychology: windows on classroom. Upper saddle river. Merrill ,Prentice-Hall.
- George, M. (2221). How intelligent are you...really? From IQ to EQ to SQ with a little intuition along the way, Training and development methods, 22, 425-411.
- Haghighat S, Deireh E, Fadaiyan B. Investigation of the relation between spiritual intelligence and intellectual capital with creativity among students of high schools of Kazeroun during 2014-15 education year. Int J Human Cultural Stud.2016;March:706-14...101- 1168527.t01-1-00229
- Hermanni, A. J. (2023). Creativity. In Business Guide for Strategic Management: 50 Tools for Business Success (pp. 85-89). Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden
- Hidayat, D. N. Fitriah, F. Mahlil, M. & Mason, J. (2023). Factors impacting English teachers’ creativity in teaching English as a foreign language in Indonesia. Studies in English Language and Education, 10(1), 155-173.
- Hunter, J. D. (2009). Improving organization performance through the use of effective Elements of organizational.vol15.
- Instrument to Examine Teachers’ Perceptions of Factors That Allow for the Teaching of

- Interaction in Greek Child Care Centers.” *Early Childhood Education Journal* 38 (5): 367 - 376.
- Jeong, Sh. McLean, G. N. McLean, L. D. Yoo, S. Bartlett, K. (2017). The Moderating Role of Non-Controlling Supervision and Organizational Learning Culture on Employee Creativity: The Influences of Domain Expertise and Creative Personality. *European Journal of Training and Development*, v41 n7 p647-666.
- Jin, H. Su, C. Chen, C. (2021). Perceptions of Teachers Regarding the Perceived Implementation of Creative Pedagogy in "Making" Activities. *Journal of Educational Research*, v114 n1 p29-39.
- Journal of Educational Studies*, 51(2), 113-127.
<https://doi.org/10.1111/1467->
- Journal of Research and Development* 23 (2): 143 - 154.
- Kaufman, J. C. (2023). *The creativity advantage*. Cambridge University Press.
- Lee, I. R. and K. Kemple. 2014. “Preservice Teachers’ Personality Traits and Engagement in
- Leggett, N. 2017. “Early Childhood Creativity: Challenging Educators in Their Role to Intentionally
- Liu, Y. Wang, Sh. Yao, X. (2019). Individual Goal Orientations, Team Empowerment, and Employee Creative Performance: A Case of Cross-Level Interactions. *Journal of Creative Behavior*, v53 n4 p443-456.
- Mahmood SE. Spiritual health strategies for the COVID 19 pandemic. *RHiME*. 2020;7:163 4.
- Mikheev, A. & Gavryliuk, O. (2022). CREATIVITY AS A WAY TO PREVENT PROFESSIONAL BURNOUT OF TEACHERS. Collection of scientific papers «SCIENTIA», (May 6, 2022; Vilnius, Lithuania), 82-85.
- Moraru, M. (2019). Improving School Climate through the Teachers’ and Students’ Creativity. *Journal of Pedagogy*, 2, 139 - 149.

- Mozafary Seyed Amir, Moshref Javadi Batol, Shahlaee Javad(2006). Relationship Between Leadership Style of
- Nakano, T. D. C. & Wechsler, S. M. (2018). Creativity and innovation: Skills for the 21 st Century. *Estudos de Psicologia (Campinas)*, 35, 237-246.
- of Creative Behavior, v52 n2 p142-155.
- Perceived Employee Creativity: The Moderating Roles of Individual Trust. *Journal*
- Plóciennik, E. (2018). Children's creativity as a manifestation and predictor of their
- Rentzou, K. and M. Sakellariou. 2011. “ The Quality of Early Childhood Educators: Children’ s Research Journal 26 (1): 82 - 94.
- Rubenstein, L. D. D. B. McCoach, and D. Siegle. 2013. “Teaching for Creativity Scales: An
- Seyed Ameri, Mir Hasan(2002)Designing of Three dimensional Leadership Style, Creativity and effectiveness of Sport Managers of Iran Universities. Phd Dissertation. Tarbiat Modares University.
- Smith, M. K. 1996. “ Fostering Creativity in the Early Childhood Classroom.” *Early Childhood wisdom. Thinking Skills and Creativity*, 28, 14-20.
- World Wrestling Coaches With There Attitude To Success. *Journal of Sport and Movement Science*. Vol 5. Pp
- Xu, S. Jiang, X. Walsh, I. J. (2018). The Influence of Openness to Experience on
- Žarnauskaitė, M. (2023). Young children's creativity education in the context of Lithuania: A systematic review. *Thinking Skills and Creativity*, 101310.